

Museets svarte diamanter

Historien om et par votter - og mønster som vandrer

Av Anne Bruvold og Kari Krogstad, Tromsø Husflidslag, oktober 2024

Tromsø Husflidslag fylte 100 år

Tromsø Husflidslag ble stiftet i 1922 og i forbindelse med lagets 100 års jubileum hadde vi et samarbeid med Norges arktiske universitetsmuseum (Tromsø Museum). Hovedsaklig var dette et samarbeid mellom Tromsø Husflidslag og andre husflidslag fra Troms og Tromsø Museum om ei flott utstilling kalt «Dugnad i veven».

I forbindelse med jubileet ble strikkegruppa i laget utfordret til å markere jubileet og vi fikk kontakt med museets Karen Marie Christensen fra museets Publikumsavdeling. I magasinene har museet noen votter hun gjerne ville at vi skulle se på. Kunne vi strikke for salg, lage garnpakker eller lignende?

Museets skattkammer, de kulturhistoriske samlinger

Vi fikk en avtale med Ingar Olsborg Figenschau som er samlingsforvalter på Tromsø Museum, og han tok imot oss, 4 spente damer fra strikkegruppa. Her fikk vi se mange ulike strikke-objekter som vi hadde valgt ut på forhånd fra en lang, lang liste. Vi hadde prioritert å se votter ettersom Karen Marie allerede hadde nevnt noen vakre votter fra samlinga. Vi følte oss heldige, litt som å være i et skattkammer.

Vi fikk utdelt hvite hansker, fikk ta og snu på «objektene». Spennende. Og vi var så forsiktige. Så skjønte vi at hanskene var minst like mye for å beskytte oss, som for å beskytte objektene. I tidligere tider ble det benyttet sterke stoffer som for eksempel arsenikk og DDT, for å konservere tekstiler.

Det var lett å forstå at Karen Marie var begeistret for de røde vottene med svarte «diamanter». Vi ble også begeistret.

Mønster og garnpakker, det skulle vi få til. To av oss, Anne og Kari, tok fatt på oppgaven med stort mot. Vi bestemte oss for å lage mønster til tre av vottene vi så, og «diamantvottene», N1236, var en av disse.

Motivasjonen vår var å få museets skatter fram i «dagslys», slik at de blir kjent blant folk og folk får eierskap til lokal strikkehistorie. Vi synes også det er fint å løfte fram kvinnekultur, som strikking er.

Vottene på museet, N1236. Foto: Kari Krogstad

Vi gikk grundig til verks på første besøk på Tromsø Museum. Vi tok mål, vurderte strikkefasthet og så etter detaljer. Og vi tok mange bilder!

Vi lager mønster til "diamantvottene"

Fra Tromsø Museum fikk vi følgende beskrivelse av vottene hentet fra det digitale arkivet:

«Våtter, bladvåtter, strikket, ull, farget, botnfarge rødt, mønster i svart, smal vrangbord øverst 2 cm. brei, mønstret består av striper, to tett ved hverandre, feltet mellom de dobbelte stripene fylt med mønster, tommeltotten liknende mønster på framsida, på baksida tett med striper, svart stripe langs ytterkant, felt i trekant, vottene kan festes sammen med knapp og hempe, møllhull. Lengde ca. 28 cm, bredde 11,5 cm.»

I museets digitale arkiver er det dessverre ikke noen informasjon om opprinnelse, hvem som har strikket eller hvor vottene kommer fra eller hvor gamle de er. Seinere har vi funnet et håndskrevet notat i unimus-portalen. Heller ikke her står det noe om vottens opprinnelse. Ganske frustrerende!

Vottene har flere lekre detaljer: romber (kvadrat på høykant) - derav navnet diamantvotter, striper fra kilen fortsetter opp som vertikale striper i tommelen og vertikale striper fra votten som forgreiner seg «sømløst» opp i sida på tommelen og opp langs kanten av votten. Den ene votten har en hempe og den andre en knapp, slik at vottene kan hektes sammen. Det er et forseggjort design. Vottene er store og strikket til en mann i forholdsvis tynt garn.

Da vi lagde det første diagrammet holdt vi oss tett opp til originalen. Etter hvert som arbeidet skred fram skjønte vi at vi måtte prøve å lage en smalere variant mer tilpasset dagens kontorfinger, slik at votten skulle bli strikket og brukt. Det er godt vi i oppstarten ikke visste hvor mye opprekking og spekulering vi hadde foran oss. Vi var veldig bestemt på at vottens egenart skulle ivaretas. Særlig er tommelen uvanlig bred sammenlignet med hva vi er vant med i dag, og det gav oss litt utfordringer.

En kuriositet på den originale vottens tommel, er at på begge vottene har tommelens høyre side felling med dobbel vertikal linje slik selve votten har. Mens tommelens venstre side har felling med enkel vertikal linje. Vi kan jo gjette at strikkeren har blingset, at det skulle vært dobbelt vertikal linje på tommelens ytterkant (uansett høyre eller venstre vott) og enkel linje på kanten inn mot håndflata. Her måtte vi velge: gjøre som strikkeren, strikke med dobbel linje, eller foreta en egen vri? Vi valgte enkel linje på begge sider av tomlene, siden den doble linja er ivaretatt i mønsteret på fellingene til selve votten. Slik har vi fått med begge varianter av felling i vottemønsteret.

Lape-nummer	Tegn	Gjenstandens almindelige navn Kort beskrivelse Mål	År Distrikt	Hvorfra Nøyaktig steds- angivelse
		Strikket, ull, farget, botnfarge rødt, mønster i svart, smal vrangbord øverst 2 cm. brei. Mønstret består av striper, to tett ved hverandre, feltet mellom de dobbelte stripene fylt med mønster. Tommeltotten liknende mønster på framsida, på baksida tett med striper. Svart stripe langs ytterkant, felt i trekant. Vottene kan festes sammen med knapp og hempe. Møllhull.		

Utklipp fra beskrivelse av votten med tidl. Nr. Y124 i unimusportalen..

Det er overraskende utfordrende å lage strikkemønster etter en original. Det er ikke bare maskeantallet og antall omganger som skal stemme. Man må også følge notatene sine til punkt og prikke! Så til tross for mange bilder, tellinger og notater måtte vi tilbake til museet for å studere detaljer om felling og vi oppdaget små overraskelser. Det er godt vi er vant til å rekke opp!

Til slutt endte vi opp med 3 ulike størrelser i vårt mønster:

str1 - reproduksjon av original vott,

str2 som str1, men med smalere tommel (herrestørrelse),

str3 - her har vi gått ned fra sju til seks kolonner i selve votten for å få en smalere hånd. Denne har smalere tommel som i str 2. (damestørrelse)

Vi oppdager andre liknende mønstre

Da vi var i gang med rekonstruksjonen av mønsteret og hadde begynt på test-strikkinga, fikk vi vite at votten var gjengitt i boka *Handplagg til bunader og folkedrakter* av Heidi Fosnes, og at Jørgen Johnsen (johnsenknits på instagram), hadde oppskrift på samme vott. Like etter fikk vi vite at *Stoff og ide* på Storsteinnes solgte garnpakker med samme vott. Nå ble vi litt usikre på hva vi skulle gjøre, men å rekonstruere gamle mønstre er gøy i seg selv, så vi jobbet videre mens vi undersøkte de andre mønstrene nærmere.

Vi sjekket først *Handplagg*-boka og så at votten der avvek fra originalen ved at de doble svarte linjene med rød maske mellom manglet i vottens felling.

Så gikk vi over til vottepakken med Malangsvotten fra Storsteinnes, hvor det er denne beskrivelsen av bakgrunnshistorien til votten:

Mønsteret er opprinnelig utarbeidet av Berit Pedersdatter (datter av Sappo Per). Votten har tilhørt Hågen Brynjulfsen Bjørkli i Malangen. Berit Pedersdatter skal ha vært en klok og flink kone. Hun var en såkalt legdekjerring, som fikk bo på en gård mot arbeid som gjenytelse. Når hun ble født og døde har en ingen opplysning om. Hun bodde kanskje på gården Bjørkli, da hun strikket votten ca år 1890-1900.

Pauline Johansen fra Kjerkevika i Malangen har strikket og solgt votten i 10 år. (uten nedskrevet mønster og diagram)

Vera Fjellås har utarbeidet diagram/mønster etter bilder, i samarbeid med Arnhild Staff Opgård i 2015

Garnet i denne garnpakken var opprinnelig Heilo, men leveres nå med Smart.

I informasjonen til vottepakkene fra Storsteinnes fikk vi noen navn å søke etter, og kom over en setning i Malangen bygdebok (Nils A. Ytreberg 1943) hvor det står

Fra Hanna Kjeldsen, Bjørkli har Tromsø Museum fått et par våtter, strikket med mønster i sort og rødt; de er laget av Berit Persdtr., datter av Sappo-Per.

Bjørkli er en gård i Aursfjord i Malangen.

Nå ble spørsmålet: Er dette de samme vottene? Hvordan visste Pauline at det var de rette vottene?

Vi tok kontakt med Pauline Johansen for å høre hvordan hun hadde funnet vottene. Hun fortalte at hun hadde tatt kontakt med Tromsø Museum på slutten av 1980-tallet, for å få informasjon om de vottene som var nevnt i bygdeboka for Malangen. Hun fikk tilbake et bilde av vottene og kopi av noe som kan være tekst på papirbasert arkivkort. Hun fortalte også at Haakon hadde en stor hånd og vottene ble brukt når han rodde til kirka.

På plakaten laget av Pauline står det

Liten lapp:

Tidligere nr Y124 der det er notert: strikket i rødt og sort mønster av Berit Persdt (datter av Sappo-Per). Har tilhørt Hågen Brynjulfsen. Gave fra Hanna Kjeldsen, Bjørkli i Malangen

Plakat laget av Pauline. Foto: Pauline Johansen

Stor lapp:

Våtter, bladvåtter. Strikket, ull, farget, botnfarge rødt. Mønster i svart smal vrangbord øverst 2cm. brei. Mønster består av striper, to tett ved hverandre, feltet mellom de doblete stripene fylt med # mønster. Tommeltotten likn. mønster på framsida, på baksida tett med striper. Svart stripe langs ytterkantm felt i trekant. Vottene kan festes sammen med knapp og hempe. Møllehull.

I teksten over erstatter symbolet # denne tegninga:

Deler av teksten på plakaten til Pauline er ordrett lik teksten i det digitale arkivet på Tromsø Museum. Etter vår mening viser dette at de røde og svarte vottene på museet trolig er de vottene som er nevnt i Bygdebok for Malangen.

Hva så med vottene til Jørgen Johnsen? Han forteller at hans bestemor lagde mønsteret ut fra votter hun hadde sett i bygda, og hun og hans mor strikket ofte disse. I introduksjonen til vottemønsteret Malangen skriver Jørgen at vottene er

hans versjon av mamma sin versjon, av bestemor sin versjon av en rekonstruksjon av votten som finnes i samlinga til Norges arktiske universitetsmuseum i Tromsø, som antas av flere å komme fra Malangen i Balsfjord kommune i Troms

Slik vi ser det har vottene til Haakon Brynjulfsen, fire «etterkommere» med noen forskjeller i detaljene, nok til at vi betrakter dem som ulike mønstre, alle med Malangen og Haakons vott, N1236, som utgangspunkt. Vår versjon av votten knyttes også til Malangen ved at en av oss, Anne, har en mor som er vokst opp i Aursfjord.

Menneskene

Vi synes det hadde vært gøy om det fremkom flere opplysninger om Sappo-Per og hans datter, strikkeren Berit Persdatter. Hvor og når er de født og finnes det noen nedskrevne historier om dem? Når levde Haakon Brynjulfson og hvilke historier finnes om ham? Vi håper det finnes noen som vet og vil fortelle oss. Tenk om det finnes et bilde av Haakon med vottene på!

Ved hjelp av moderne hjelpemidler (les: googling) har vi funnet ut at "sapp/sappo" er et svensk/finsk ord for sevje. Kanskje hadde Sappo-Per en tilknytning til Nord-Sverige eller Finland?

Sammenlikning av de ulike variantene

Selv om alle de tre moderne mønstrene ligner hverandre, så er det flere ulikheter. La oss se nærmere på detaljene.

Originalvotten, N1236

Vi vet ikke hvilket garn som ble brukt, annet enn at det er brukt rødt og svart ullgarn strikket med strikkefasthet 35/10.

Originalen har en kort vrangbord på 9 omganger (2cm). Hovedmønsteret er svarte og røde firkanter (diamanter) i kolonner som er adskilt av to svarte linjer med en rød linje mellom. Hånden har 7 kolonner med diamanter. Det gjør at votten ikke er symmetrisk på samme måte som vi er vant til fra f.eks selbuvotter. Fellingen på håndbladet er slik at det løper to svarte linjer med en rød maske mellom langs fellekanten. I starten felles det annenhver omgang, mens det felles hver omgang på slutten. Dette gir en lett avrundet fellekant. De tre siste omgangene strikkes bare i bunnfargen (rød).

Votten har en kile hvor det strikkes røde og svarte linjer. Det økes annenhver omgang 8 ganger, og hver omgang, 7 ganger. På selbuvotter med kile økes det ofte på begge sider av kilen, men på denne votten økes det bare på yttersiden. Den gir en veldig god passform. Denne typen kile er kjent fra oppskrifter på svenske tvebandsvotter. To av de sorte linjene fra kilen fortsetter opp på utsiden av tommelen, som et skille mellom to kolonner diamanter. Innsiden av tommelen har linjer som på kilen. Fellingen på begge tomlene er gjort slik at tommelens høyre kant har dobbel vertikal linje slik hånden på votten har, mens tommelens venstre kant har felling med enkel vertikal linje. Også tomlene avsluttes med tre omganger i bunnfargen.

Diamantene på hånden og tommelen har samme mønster, 9 masker og 9 omganger. Tommelen har tettere strikkefasthet enn resten av votten.

Vottene kan festes til hverandre med knapp og hempe.

Siden votten er strikket til en mann, finnes den bare i en størrelse, Haakons.

Bilde av N1236 Foto: Kari Krogstad

Detaljer N1236 Foto: Kari Krogstad

Museets svarte diamanter, vårt diagram

Garntykkelse: Rauma Finull

Vi valgte å bruke Rauma finullgarn i votten og nokså tynne pinner for å komme nær originalen. Med finull og ulik pinnetykkelse kan strikkeren justere størrelsen noe og samtidig ivareta det originale vottedesignet.

Det er beholdt en kort vrangbord som på original vott. Tommelkilen er identisk med original vott og vertikale striper fra kilen fortsetter opp i tommelen. En lekker detalj. Vi gjorde diamanter i tommelen litt smalere enn diamanter på selve votten, for å redusere tommelstørrelsen og samtidig beholde to kolonner med diamanter. Ved prøvestriking av original størrelse, fikk vi også tettere strikkefasthet på tommelen uten å endre pinnestørrelse. Vertikale linjer - kant på vott og tommel er i varetatt.

Hånden på herrestørrelsen har 7 kolonner som original vott, mens damestørrelsen har færre diamanterkolonner. Felling på vott er avrundet som på original vott.

Mønsteret er beskrevet med knapp og hempe som originalen.

Mønsteret med garnpakke selges i butikken til Norges arktiske universitetsmuseum og Tromsø Husflidslags arrangementer.

Mønsteret er beskrevet med original-, dame- og herrestørrelse.

Museets svarte diamanter, herrestørrelse Foto: Kari Krogstad

Damevott, Størrelsen er symmetrisk med 6 diamanterkolonner Foto: Kari Krogstad

Malangsvotten, Paulines versjon

Pauline gjorde noen justeringer og moderniseringer av mønsteret. Dette er hovedtrekkene i forskjellen mot original vott: Antall kolonner på selve votten er redusert for å få smalere vott. Når fellingen starter, felles det hver omgang, og kantlinjene fortsetter helt til siste omgang. Kilen har færre linjer, tommelen er dermed smalere enn på originalen. Det er en kolonne diamanter på tommelen, i stedet for to, med samme antall masker som på hånden. Det er striper på innsiden av tommelen slik det er på originalvotten. Vottens og tommelens fellinger er symmetriske. På dette mønsteret felles det på hver omgang og mønsteret går helt opp i spissen.

Mønsteret med garnpakke selges i dag hos Stoff og ide, Storsteinnes. Garn Smart fra Sandnes.

Mønsteret finnes med egen tilpasning for dame og herrestørrelse.

Malangsvotten. Garn safir fra Gjestal strikket av Pauline Johansen

Foto: Anne Bruvold

Votten Malangen, Jørgen

Garntykkelse tretråds ullgarn

Votten har en stripe vragbord som er lengre enn på original vott, mer likt med hva som er vanlig i dag. Hånden har to kolonner med diamanter adskilt av to striper med en to-masket stripe mellom. Når fellingen starter, felles det hver omgang, med fire kantmasker helt til toppen. Mønsteret er symmetrisk.

Det er ikke tommelkile. Tommelen strikkes med en diamantkolonne på utsiden og en på innsiden.

Mønsteret selges fra Jørgen Johnsen's ravelry-store.

Mønsteret finnes med egen tilpasning for dame- og herrestørrelse.

Malangen Foto: Jørgen Johnsen

Mønstre som vandrer.

Historia om votten fra Malangen og variantene av denne, er et godt eksempel på strikkemønstre som vandrer. Før i tiden hadde man ikke copyright på et mønster, og strikkere plukket opp idéer til elementer de likte og brukte dem i det de strikket. Vi har lett etter votter som ligner. Vi var spente på om vi ville finne «slektninger» andre steder i Norge. Vi har også lett på Nordkalotten ettersom det alltid har vært kontakt og handel over grensene her nord.

I boka «Koftearven» av Annemor Sundbø er romber (kvadrat på høykant) omtalt i forbindelse med «kross og kringle»-border, der romben er kringlen. Romben alene omtales som «kruner». Boka «Norske Strikketradisjoner» av Nina Granlund Sæther har flere bilder av gamle votter med romber.

Vi har vært i kontakt med Erika Nordvall Falck fra Sverige. Hun er kjent for å ha samlet votter fra hele Nord-Sverige. Hun har to par votter med diamanter i sin samling, men ingen av dem har diamanterne samlet i kolonner slik Museets votter har. Vi ble litt overrasket over at de svenske vottene var uten tommelkile.

Erika mener dette har vært et populært mønster og som hun sier

Jag tycker mig ha sett liknande mönster runt hela Östersjön: på finska sidan och i de baltiska staterna inte minst.

Troligen fra 50/60-tallet byn Porsi vid Lule älv. Foto: Erika Nordvall Falck

Vi har lett i Digitalt museum i Norge og Sverige og har funnet votter som bruker diamanter som del av et mønster, men ingen som er helt lik.

På Digitalt museum har vi funnet denne fra Maihaugen, som også har diamanter i vertikale kolonner: <https://digitaltmuseum.no/0210211400291/vott>

Fra Universitetsmuseet i Bergen rød vott med sorte diamanter. Votten har avrundet felling som “vår vott” og hempe og knapp: <https://digitaltmuseum.no/0210112501484/nyere-kulturhistorie>

“Diamantvott” fra Bohuslans museum: <https://digitaltmuseum.se/0210211584385/vante>

I vår lille «utforskning» har vi ikke funnet noen votter som er helt lik Tromsø Museums skatt. Så vi er stolte og glade for at vi i Troms har en unik vott sammensatt av tradisjonelle mønsterelementer. Vottene er vakre i de originale fargene rødt og svart, men også vakre i andre fargekombinasjoner.

Vær stolt og gjør som oss - gled deg over lokal strikkehistorie og vakre votter – strikk alle 3 variantene gjerne i ulike fargekombinasjoner.

Vi takker «Stiftelsen til fremme av husflidssaken i Troms» for støtte til materialer i arbeidet med de 3 votteparene fra Norges arktiske universitetsmuseum.

Vi takker også Norges arktiske universitetsmuseum for god hjelp og alle omtalte som villig har svart på våre spørsmål, og som har delt informasjon og bilder med oss.

Etterord

Etter godt tips fra Pauline i Malangen, har vi fått kontakt med Karen Bjørkli Moland. Det viser seg at Karen som selv er i åttiårene er oldebarnet til Haakon. Hun lo da jeg ringte og presenterte meg for å snakke om Tromsø Museums røde og svarte votter med diamantmønster. Disse kjenner hun godt til. «Bæstemorsvottan» som broren alltid omtalte de som. Så nå vet vi at Hanna Kjeldsen var Haakons datter og Karens bestemor. Vi håper etter hvert å kunne få tak i bilde av Haakon (født 1838) og Hanna (født 10.9.1867). Karen gjorde oss oppmerksom på at det korrekte navnet på vottenes opprinnelig eier er Haakon. Dette finner vi også i boka «Slekter fra Malangen» (B. Ladnes 1949). (Vi har derfor valgt å bruke skrivemåten Haakon i dette dokumentet og kun bruke Hågen i sitater). Et interessant spørsmål er om mønstret hørte til på gården Bjørkli eller om det var Berit, datter av Sappo-Per, som hadde mønstret «med seg». Karen tror nok at det var Berit som hadde mønstret. Berit som var ei legdekjærring, har hun strikket tilsvarende vott på andre gårder i Malangen? eller bodde hun «fast» på Bjørkli?

Pauline i Malangen har nevnt at Sappo-Per muligens kommer fra traktene rundt Jukkasjärvi. Og Erika snakker varmt om en halvvanne som er funnet i en grav under Jukkasjärvi kirke i forbindelse med reparasjoner av kirka. Den er rekonstruert av Teres Torgrim i 1947, og har border med diamanter.

Her er det mange tråder å nøste!

Referanser

Nasjonalbiblioteket nb.no

Digitaltmuseum.no

Digitaltmuseum.se

Bilde av votten og håndskrevne notater. Beskrivelsen passer:

<https://www.unimus.no/portal/#/things/063b6f74-8e11-47cb-bf48-c1aca9973f88>

Malangen Bygdebok (Nils A. Ytreberg, 1943) :

<https://www.nb.no/items/63ba7615f7e0cb7aaaf8a2726a4c4c0a?page=213&searchText=%22sappo%20per%22>

Slekter i Malangen (B. Ladnes, 1949) :

[https://www.nb.no/items/6f4b355da5c0b5d31daac2263445700c?page=0&searchText=Bj%C3%B8rkl
i%20malangen](https://www.nb.no/items/6f4b355da5c0b5d31daac2263445700c?page=0&searchText=Bj%C3%B8rkl
i%20malangen)

Bilde av Hanna Kjeldsen - digitalt museum: [https://digitaltmuseum.no/0210111705110/hanna-
kjeldsen-bjorkli-malangen](https://digitaltmuseum.no/0210111705110/hanna-
kjeldsen-bjorkli-malangen)

Marknadsvanter (Erika Nordvall Falck 2020)

Koftearven (Annemor Sundbø 2019)

Norske Strikketradisjoner (Nina Granlund Sæther 2019)